МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор із науково-педагогічної
роботи _____ О. А. Кузнецова
28 серпня 2020 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ГЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИКА

Ступінь магістра
спеціальність 035 Філологія

035.10 Прикладна лінгвістика

Освітня програма «Прикладна лінгвістика»

Миколаїв – 2020

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Каленюк Світлана Олександрівна, доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики, кандидат філологічних наук, доцент.

РЕЦЕНЗЕНТ: Струганець Л. В., доктор філологічних наук, професор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Програму схвалено на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики
Протокол № 1 від «28» серпня 2020 року

Завідувач кафедри загальної та прикладної лінгвістики _____(Коч Н. В.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного факультету

Протокол від «28» серпня 2020 року № 1
Голова навчально-методичної комісії _____ (Мороз Т. О.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від «28» серпня 2020 року № 11
Голова навчально-методичної комісії університету_____ (Кузнецова О. А.)

Анотація

У процесі вивчення дисципліни «Гендерна лінгвістика» розглянуто основні напрями розвитку гендерної лінгвістики; з'ясовано закономірності та сутність основних напрямів дослідження лінгвістичної гендерології (соціолінгвістичний, психолінгвістичний, лінгвокультурологічний, комунікативно- дискурсивний); визначено історію становлення гендерних студій, гендерної лінгвістики, феміністської лінгвістики; проаналізовано термінологію гендерної лінгвістики та суміжних наук; з'ясовано оптимальні методи та самостійно здійснювати дослідження гендерних стереотипів; окреслено самостійність роботи з мультимовним матеріалом як передумовою можливого прогнозування і вирішення комунікативних конфліктів; передбачено та вибудовано структуру гендерно зорієнтованого дослідження.

Ключові слова: гендер, андроцентризм мови, гендерний стереотип, гендерна роль, гендерно марковані одиниці, мовний сексизм.

Summary

In the process of studying the discipline «Gender Linguistics» the main directions of the development of gender linguistics were considered; the patterns and essence of the main directions of research in linguistic genderology (sociolinguistic, psycholinguistic, linguistic and cultural, communicatively discursive) have been clarified; the history of the formation of gender studies, gender linguistics, feminist linguistics has been determined; the terminology of gender linguistics and related sciences was analyzed; the best methods and independently conduct research on gender stereotypes were found out; the independence of work with multilingual material was outlined as a prerequisite for possible forecasting and solution of communicative conflicts; the structure of gender-oriented research was envisaged and built.

Key words: gender, language androcentrism, gender stereotype, gender role, gender-labeled units, linguistic sexism.

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Гендерна лінгвістика» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності 035.10 Філологія. Прикладна лінгвістика.

Предметом вивчення навчальної дисципліни становлення та розвиток, сучасний стан, лексико-семантичні, структурні особливості, а також системна організація української термінології гендерної лінгвістики.

Міждисциплінарні зв'язки: комунікативна лінгвістика, прагмалінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика, психологією, соціологія, теорія комунікації.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

1. 1. Мета: узагальнити інформацію з гендерної проблематики; опрацювати загальнонаукові питання статусу гендеру, його соціокультурної природи; аналіз проявів мовного андроцентризму; визначити способи творення фемінітивів в українській мові та вироблення адекватного сучасного жіночого називання.

1. 2. Основними **завданнями** вивчення дисципліни є: охарактеризувати ключові поняття гендерної лінгвістики «гендер», «андроцентризм мови», «гендерний стереотип», «гендерна роль», «гендерно марковані одиниці», «мовний сексизм»; установити засоби та способи мовної ідентифікації жінки; визначити гендерні стереотипи у структурі мовної свідомості українців; проаналізувати вербалізацію мовних портретів чоловіків і жінок у сучасному українському художньому та публіцистичному дискурсі; розкрити особливості вербальної та невербальної комунікативної поведінки чоловіків і жінок; дослідити лексичну презентацію фемінного й маскулінного в українських пареміях і фразеологізмах.

Програмні результати навчання:

ПРН-1 Знання та розуміння предметної галузі й розуміння професійної діяльності. Уміння оперувати сучасним категоріально-термінологічним апаратом мовознавства; знання найважливіших філологічних вітчизняних і зарубіжних наукових шкіл.

ПРН-3 Знання фундаментальних дисциплін на рівні як теоретичної бази дослідницької і прикладної діяльності в галузі мовознавства.

ПРН-6 Здатність до пошуку, оцінювання, інтерпретації та синтезу наукової інформації, отриманої з різних джерел: спеціалізованої літератури, ЗМІ, перспективного педагогічного досвіду тощо. Вивчення інформаційних технологій та методики їх застосування в навчанні й науковій діяльності фахівця; закладання основ неперервного підвищення рівня ІКТ-готовності студентів та її постійного оновлення у професійній діяльності.

ПРН-7 Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ПРН-8 Здатність до пошуку, оцінювання, інтерпретації та синтезу наукової інформації, отриманої з різних джерел.

1. 3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

І. Загальнопредметні:

ЗК 1. Знання загальних питань із мовознавства, методології наукових досліджень та організації науки в Україні.

ЗК 3. Знання наукових основ методики навчання фахових дисциплін у вищих та спеціальних навчальних закладах.

ІІ. Фахові:

ФК 1. Набуття міцних знань із професійних дисциплін.

ФК 3. Здатність адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової і міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах.

ФК 5. Здатність аналізувати особливості сприйняття та засвоєння навчальної інформації.

ФК 7. Здатність до критичного аналізу, діагностики та корекції власної мовленнєвої діяльності.

ФК 8. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ФК 11. Володіння українською мовою на високому рівні й здатність оперувати мовними засобами на повний спектр соціокультурних явищ.

ФК 13. Здатність аналізувати загальну парадигму організації і змісту наукового й позанаукового знання; аналізувати світоглядні цінності, що закладаються в процесі навчально-виховної діяльності.

ФК 14. Володіння концепціями гуманітарних і суспільних наук, використання їх положень у різних сферах викладацької та науково-дослідницької діяльності.

ФК 15. Здатність працювати в команді.

ФК 17. Здатність самостійно проводити науково-дослідницьку роботу.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

Тема 1. Міждисциплінарний характер гендерних лінгвістичних досліджень. Лінгвістичні напрями гендерних досліджень. Основні напрями дослідження лінгвістичної гендерології: соціолінгвістичний, психолінгвістичний, лінгвокультурологічний, комунікативно-дискурсивний. Гендерна лінгвістика як наука.

Тема 2. Історія розвитку та методологічна основа гендерних досліджень. Лінгвогендерологічні терміни й поняття: *андроцентризм мови, гендерний стереотип, гендерна роль, гендерна метафора, гендерно марковані одиниці, мовний сексизм*.

Тема 3. Визначення та ознаки андроцентризму з погляду феміністської лінгвістики. Мовний андроцентризм на лексичному, фразеологічному та граматичному рівнях. Прояви андроцентризму в пейоративізації іменників жіночого роду. Мовний сексизм і практика щоденного спілкування. Сучасні стратегії нейтралізації та фемінізації мови. Творення фемінітивів в українській мові та вироблення адекватного сучасного жіночого назовництва.

Тема 4. Фемінітиви й норма літературної української мови. Відображення фемінітивів в українських словниках. Способи творення (суфіксальний словотвір, несуфіксальний словотвір). Уживання фемінітивів у ЗМІ та художній літературі.

Дослідження фемінітивів в українському мовознавстві. Критичні зауваження щодо вживання фемінітивів.

Тема 5. Поняття гендерного стереотипу. Традиційні гендерні стереотипи, нові стереотипи, актуалізовані стереотипи. Гендерний вимір мовної свідомості. Лінгвогендерологічні дослідження маскулінного і маскулінності. Асоціативний портрет чоловіка, українського чоловіка, чоловіка одруженого, батька, жінки, української жінки, дружини, матері (класифікаційні ознаки «характеристика зовнішності», «фізичні характеристики», «біологічні характеристики», «внутрішні характеристики людини», «соціальні характеристики людини» тощо). Образна структура гендерно маркованих лексем.

Тема 6. Гендерні характеристики комунікативної поведінки. Комунікативні стратегії жінок і чоловіків (короткий теоретичний огляд основних тенденцій). Аспекти спілкування між жінками й чоловіками, пов'язані з мовним кодом (фонетика, морфологія, словотвір, лексика, фразеологія, синтаксис). Засоби образності (метафора, порівняння). Комунікативні стратегії чоловіків і жінок у вживанні ненормативної лексики. Гендерні виміри невербальної комунікації.

Тема 7. Лексична презентація фемінного й маскулінного в українських пареміях. Взаємозв'язок Психо-лінгвістичні засоби експлікації маскулінності та фемінінності на сторінках ЗМІ. Чоловіча та жіноча проблематика сучасної публіцистики. Відображення гендерних стереотипів у пресі. Моделі гендерної ідентичності у газетних текстах. Чоловіча та жіноча мова.

3. Рекомендована література

Базова

1.Богачева М. В. Специфика гендерной дифференциации языковых средств. Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара. *Вісник.* № 11: Серія Мовознавство. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2008. Вип. 14 : Т. 16. С. 43–49.

1. Васильєва Л. Жінка і її мова. *Сучасна педагогічна риторика: теорія, практика, міжпредметні зв'язки* : Зб. наук. праць за матер. наук. семінару. Львів: ПАІС, 2007. С. 210–22.

2. Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей. за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. К. : Критика, 2013. 218 с.

3. Гендер как интрига познания: сборник статей. под. ред. А. В. Кирилиной. Москва: Рудомино, 2000. 191 с.

4. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика.Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова та ін. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич: Коло, 2014. 472 с.

5. Кирилина А. В. Гендер: лингвистические аспекты. Москва: Изд-во «Институт социологии РАН», 1999. 180 с.

6. Кіммел М. Гендероване суспільство. К. : Сфера, 2003. 490 с.

7. Кісь О. Ґендерні аспекти реклами: сексизм як негативний чинник формування ґендерних відносин в Україні. *Практичні аспекти впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в діяльності Верховної Ради України*. К. :

Москленко О. М. ФОП, 2010. С. 50–70.
8. Кісь О. Кого оберігає Берегиня, або Матріархат як чоловічий винахід. URL: http://linguistics.kava.kiev.ua/publications/2008/ 06/20/ kogo_oberigae_beregi_73.html.
9. Комов О. В.Диференціація мовлення на чоловіче і жіноче. *Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара*. Вісник № 11, Т. 19: Серія Мовознавство. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2011. Т. 1, Вип. 17. С. 73–80.
10. Крапивкина М. В. К вопросу о феминистской критике языка в немецком языковом пространстве. *Вестник Московского университета*. Серия 9. Филология: Научный журнал. Московский университет. 2011. № 1. С. 89–97.
11. Литневская Е. И. К вопросу о гендерной маркированности рекламы: отражение в рекламных текстах особенностей мужской и женской речи. *Вестник Московского университета*. Серия 9. Филология. 2006. № 3. С. 62–70.
12. Луценко Е. А. Психолингвистические аспекты формирования гендерных стереотипов. *Лінгво-філософські аспекти гуманітарної освіти: матеріали наукової конференції*. Суми: Редакційно-видавничий відділ СДПІ, 1998. С. 82–88.
13. Малахова О. Гендерночутлива мова vs дискурсивні влади: актуальні питання гендерної лінгвістики в Україні. *Гендерний журнал* «Я». 2015. № 1 (37). С. 35–37.
14. Малахова О. А., Марущенко О. А. Гендерна експертиза підручника URL: http://undip.org.ua.
15. Мартынюк А. П., Землянский П. Н. Речевое поведение мужчин и женщин в неформальной коммуникативной ситуации. Пол и его маркировка в речевой деятельности. Кривой Рог: МИЦ ЧЯКП, 1996. С. 114–126.
16. Медведь О. В. Українська граматична терміносистема (історія та сучасний стан): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01«Українська мова». Харків, 2001. 18 с.
17. Мельник Т., Кобелянська Л. Сучасне гендерне мислення: Словник. Київ: К.І.С., 2005. 280 с.
18. «Ми різні – ми рівні». Основи культури ґендерної рівності. за ред. О. Семиколєнової. К. : «К.І.С.», 2007. 176 с.
19. Миронова Н. В. Гендер у лінгвістиці: чоловіча і жіноча мова. *Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвузів. зб. наук. Статей.* відп. ред. В. О. Соболь. К. : Знання України, 2004. Вип. 9: Лінгвістика і літературознавство. С. 347–354.
20. Плахотнік О. Ліки від ґендерних стереотипів. *Інформаційно-просвітницьке видання «Я»*. 2007. № 2. С.16.
21. Пода О. Ю. Визначення і функціонування терміна «гендер» у пострадянському і західноєвропейському дискурсах. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки: науково-виробничий журнал*. 2006. № 4. С. 50–56.
22. Пономарів О. Іменники жіночого роду в назвах за професіями. *Філософсько-антропологічні студії* 2001. Спецвипуск. К. : Стилос, 2001. С. 183–186.
23. Рудюк Т. Фразеологізми-синоніми з гендерним змістом. *Культура слова* / Відп. ред. С. Я. Єрмоленко. К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. Вип. 72. С. 122–127.

26. Саплін Ю. Ю. Гендерна семантика слова. *Держава та регіони*. Серія: Гуманітарні науки: науково-виробничий журнал. 2007. № 2. С. 110–116.
27. Семиколєнова О. І., Шиліна А. Г. Гендерний аспект сучасної мовної політики

(міжнародний досвід і українська перспектива). *Мовознавство*. 2006. № 4. С. 32–40.
28. Словарь гендерных терминов / под ред. А. А. Денисовой. М. : Информация XXI век, 2002. URL: http://www.owl.ru/gender.
29. Словник гендерних термінів. URL: http://a-z-gender.net/ua/category/%D0%BC.
30. Ставицька Л. О. Гендер: мова, свідомість, комунікація. К. : КММ, 2015. 440 с.
31. Ставицька Л. О. Сучасний стан лінгвогендерологічних досліджень в Україні. *Мовознавство:* науково-теор. журнал Ін-ту мовознавства ім. О. О. Потебні. 2008. № 2–3. С. 236–246.
32. Субботина О. А. «Конкурс красоты» продолжается: гендерная толерантность в языке и коммуникации. *Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвузів. збірник наук. Статей*. відп. ред. В. О. Соболь. Киев: Знання України, 2004. Вип. 9: Лінгвістика і літературознавство. С. 354–364.Танен Д. Ты меня не понимаешь! Почему женщины и мужчины не понимают друг друга. Москва: Вече. 1996. 432 с.
33. Філоненко С. «Юля косу носить»: гендерні стереотипи в сучасній політичній сатирі. *Слово і час*. 2007. № 11. С. 62–73.
34. Фішман Дж. Не кидайте свою мову напризволяще. К. : К.І.С., 2009. 200 с.
35. Фулей Т. І. Основи гендерної рівності: навч.-метод. посіб. для суддів. К. : Тютюкін, 2010. 240 с.
36. Шаров К. С. На темной стороне политкорректности: гендерно-нейтральный новояз. *Вопросы философии*. 2010. № 3. С. 30–43.
37. Шліпченко С. «Бути жінкою»: біологічна програма чи культурна концепція? *Всесвіт*. 2002. № 3–4. С. 134–141.
38. Шпак Н. Подолання сексизму в мові. *Рівність жінок і чоловіків: «*Світові тенденції та українські реалії». К. : Просвіта, 2001. С. 66–70.
39. Ярош О. Б. Гендерні аспекти політичної діяльності: світовий досвід та Україна. Луцьк: ТЕРЕН, 2012. 372 с.
40. Cameron D., Kulick D. Language and sexuality. Cambridge; New York. 2003.

Допоміжна

WEB-ресурси

3. Горошко Е. И. Гендерные исследования в языкознании (к проблеме становления метода. Режим доступу: http://www.genderstudies.info/lingvo/lingvo1.php.
4. Григорів Н.М. Сучасні напрямки дослідження гендеру за допомогою аналізу структури мови. Режим доступу: http://intkonf.org/grigoriv-nm- suchasni-napryamki-doslidzhennya-genderu-za-dopomogoyu-analizu-struktur- movi/
5. Дмитрієва М. Що таке політична коректність, або шляхи боротьби із сексизмом. Режим доступу: http://linguistics.kava.ua/publikation/2006/08/02/s_ho_take_politichna_62.html
6. Дожук М.П. Концепція гендеру та його відображення у сучасному мовознавстві: понятійний аспект. Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009fil/7_dozhuk.htm
7. Кирилина А. Лингвистические гендерные исследования [Электронный ресурс], М. Томская. Режим доступу: http://www.strana–

oz.ru/print.php?type=article&id=1038&numid=23.
8. Мельник Ю. П. Об'єктивація гендерних стереотипів у сучасній лінгвістичній науці. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VZhDU/2009_45/23_45.pdf
9. Пода О. Ю. Фемінітиви та маскулінітиви як гендерні маркери журнальних заголовків у контексті гендерної політики західноукраїнських часописів для жінок. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/gn/2008_3/files/GN_03_08_Poda.pdf.
10. Словник ґендерних термінів / Укладач З. В. Шевченко. Режим доступу: http://a-z-gender.net/ua/gendernij-stereotip.html
11. Ставицька Л. О. Актуальні проблеми сучасної української гендерної лінгвістики. *Доповідь на Київському міському семінарі з гендерної лінгвістики*. Режим доступу: http://linguistics.kava.kiev.ua/seminar

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен.

5. Засоби діагностики успішності навчання: контрольні роботи, самостійна робота студента, написання реферату, наукової статті, участь у конференції, створення індивідуального проєкту.